

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ  
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА**

на тему: ВПЛИВ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН НА КАР'ЄРНІ  
ОРІЄНТАЦІЇ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Виконав: студент II курсу, групи 8.0531  
спеціальності: 053 Психологія  
освітньої програми: Психологія  
Тангелов Володимир Олексійович  
Керівник: д.психол.н., професор Гура Т.Є.  
Рецензент: к.психол.н., доцент  
Железнякова Ю.В.

Запоріжжя  
2022

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології  
Кафедра психології  
Рівень вищої освіти магістр  
Спеціальність 053 Психологія  
Освітня програма 053 Психологія  
Спеціалізація 053 Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ  
Завідувач кафедри  
к.психол.н., доцент. Н.О. Губа  
« \_\_\_\_\_ » \_\_\_\_\_ 2022 р.

**ЗАВДАННЯ**  
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА

Тангелов Володимир Олексійович

1 Тема роботи (проєкту): Вплив дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників

Керівник роботи: Гура Тетяна Євгеніївна, доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології

затверджені наказом ЗНУ від «20» 07. 2022 року  
№884-с

2 Термін подання студентом роботи: згідно графіку.

3 Вихідні дані до роботи:

Об'єкт дослідження – профорієнтація як загальнонаукове явище;

Предмет дослідження – вплив дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників;

Мета дослідження – теоретично вивчити та проаналізувати вплив дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1.1. З'ясування суті дитячо-батьківських відносин у психологічній науці;

1.2. З'ясування психологічних особливостей, що впливають на профорієнтацію сучасних старшокласників;

1.3. Окремо дослідити вплив дитячо-батьківських відносин на профорієнтацію старшокласників;

2.1. Теоретичний аналіз досліджень впливу дитячо-батьківських відносин на профорієнтацію старшокласників;

2.2. Аналіз результатів досліджень і надання висновків.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): відсутній.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Гура Т.Є., професор		
Розділ 1	Гура Т.Є., професор		
Розділ 2	Гура Т.Є., професор		
Висновки	Гура Т.Є., професор		

7 Дата видачі завдання:

### КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	Складання бібліографії та вивчення літературних джерел	Вересень 2022 р.	виконано
2	Виконання вступу	Вересень 2022 р.	виконано
3	Виконання розділу 1	Жовтень 2022 р.	виконано
4	Виконання розділу 2	Листопад 2022 р.	виконано
5	Формулювання висновків	Листопад 2022 р.	виконано
6	Подання роботи на нормоконтроль	Грудень 2022 р.	виконано
7	Подання роботи на кафедру	Грудень 2022 р.	виконано

Студент \_\_\_\_\_

В.О. Тангелов

Керівник роботи (проєкту) \_\_\_\_\_

Т.Є. Гура

**Нормоконтроль пройдено**

Нормоконтролер \_\_\_\_\_

\_\_\_\_\_

## РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 32 сторінок, 21 джерело.

Об'єкт дослідження – профорієнтація як загальнонаукове явище.

Предмет дослідження - вплив дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників.

Мета дослідження - теоретично вивчити та проаналізувати вплив дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників.

Методи дослідження: теоретичні: узагальнення та аналіз психологічної та соціологічної літератури, актуальних психологічних досліджень впливу дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників.

Наукова новизна полягає в результатах проведеного аналізу емпіричних досліджень.

Галузь використання: практична діяльність психолога закладів освіти.

ПРОФОРІЄНТАЦІЯ, СТАРШОКЛАСНИК, ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКІ  
ВІДНОСИНИ, КАР'ЄРНІ ОРІЄНТАЦІЇ, СТИЛЬ ВЗАЄМОВІДНОСИН

## SUMMARY

Tangelov V. O. The influence of child-parent relationships on the career orientations of high school students.

The qualifying work consists of Introduction, 2 Chapters, Conclusion, References (21 items, 3 of foreign origin). The qualifying work volume is 34 pages long, 27 of them - main text.

The qualifying work gives theoretical survey and theoretical analysis of empirical research on topics related to the influence of child-parent relations on the professional orientation of high school students. The the master's thesis consists of 2 sections, each of which deals with child-parent relations.

The research object: career guidance as a general scientific phenomenon.

The research subject: the influence of child-parent relations on the career orientations of high school students.

The research goal: to theoretically study and analyze the influence of child-parent relations on the career orientations of high school students.

The research tasks are:

- Analyze approaches to understanding the essence of child-parent relations in psychological science;
- Determine the types of child-parent relationships;
- To theoretically investigate the peculiarities of the influence of child-parent relations on the career orientations of high school students;
- Analyze the results of current psychological research on the influence of child-parent relationships on the career orientations of high school students.

Chapter 1 “Theoretical basics of researching the influence of child-parent relationships on the professional orientation of high school students” provides a general theoretical analysis of the place of child-parent relations in psychological science; information about the psychological features of the career guidance of

modern high school students and a theoretical analysis of child-parent relations as a factor in the career guidance of high school students.

Chapter 2 “Study of the influence of child-parent relationship on the professional orientation of high school students” provides theoretical analysis of three empirical studies, the purpose of which is to reveal the influence of child-parent relations on the career orientation of high school students.

Key words: child-parent relationships, career orientations, relationship style, high school student, professional orientation.

## ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН НА ПРОФОРІЄНТАЦІЮ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	8
1.1. Сутність дитячо-батьківських відносин у психологічній науці.....	8
1.2. Психологічні особливості профорієнтації сучасних старшокласників.....	13
1.3. Дитячо-батьківські відносини як чинник профорієнтації старшокласників.....	17
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН НА ПРОФОРІЄНТАЦІЮ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	20
2.1. Методи дослідження впливу дитячо-батьківських відносин на профорієнтацію старшокласників.....	20
2.2. Результати досліджень впливу дитячо-батьківських відносин на профорієнтацію старшокласників.....	23
ВИСНОВКИ.....	26
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	30

## ВСТУП

Тема впливу дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників є досить актуальною і важливою, оскільки завдяки цим дослідженням є можливість, по-перше, виявити можливі проблеми у сім'ї, які залишають свій відбиток на дитині (у тому числі і на виборі нею майбутньої професії) і, в разі необхідності, допомогти; по-друге, розробити нові методи роботи зі старшокласниками в області профорієнтації. Якщо припинити дослідження даної теми, то в нашій країні і далі буде робитися акцент на соціальному пріоритеті при виборі старшокласником майбутньої професії. А власні потреби, бажання, здібності тощо так і будуть відходити на десятий план. До того ж, потрібно розширяти коло людей, які можуть допомогти старшокласнику з вибором майбутньої професії, оскільки на одних батьках та вчителів далеко не поїдеш. Крім того, потрібно розширювати можливості пізнання дитиною світу професій. Як в інформаційному плані, так і в практичному плані, якщо дитина остаточно визначилася з тим, яку професію вона вибрала.

Об'єкт дослідження: профорієнтація як загальнонаукове явище.

Предмет дослідження: вплив дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників.

Мета дослідження: теоретично вивчити та проаналізувати вплив дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати підходи до розуміння сутності дитячо-батьківських відносин у психологічній науці.
2. Визначити типи дитячо-батьківських відносин.
3. Теоретично дослідити особливості впливу дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників.



4. Здійснити аналіз результатів актуальних психологічних досліджень впливу дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників.

Методи дослідження: узагальнення та аналіз психологічної та соціологічної літератури, актуальних психологічних досліджень впливу дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників

Наукова новизна полягає у необхідності з'ясування глибини вивчення теми кваліфікаційної роботи, створення нових методик, програм тощо.

Галузь використання: практична діяльність психолога закладів освіти.

Структура та обсяг роботи: вступ, два розділи, загальні висновки, список використаної літератури з джерел. Загальний обсяг основного тексту 34 сторінки. Робота містить три емпіричні дослідження для теоретичного аналізу.

# РОЗДІЛ 1.

## ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН НА ПРОФОРІЄНТАЦІЮ СТАРШОКЛАСНИКІВ

### 1.1. Сутність дитячо-батьківських відносин у психологічній науці

Передусім розглянемо історію дитячо-батьківських відносин у психологічній науці.

Першим напрямком, який почав вивчав дитячо-батьківські відносини був психоаналіз. Саме він першим вивів батьківсько-дитячі стосунки на першу позицію у розвитку особистості дитини. І це не дивно, оскільки психоаналіз ґрунтується на тому, що усі проблеми людини родом з дитинства (за З. Фрейдом). Також, свого часу, Б. Боулбі та М. Ейнсворт створили “теорію прихильності”. Згідно з цією теорією, люди, які доглядають за немовлям, дарують йому відчуття надійності та безпеки світу. Це допомагає створити основу для подальшого розвитку та включення дитини в соціальне життя суспільства. Себе малюк усвідомлює через призму відносин між близькими людьми. Дані уявлення, які склалися в ранньому віці, багато в чому визначають поведінку дорослої людини. Як відомо, люди, які виховують дитину – це один із 2-х факторів, що впливає на формування людини у всіх питаннях. Наприклад, якщо батько стереотипно ставиться до жінок, то і дитина, коли виросте, з високою долею ймовірності, теж буде стереотипно ставиться до жінок. Створення батьками для немовляти відчуття надійності та безпеки світу дуже важливе, тому що, якщо, батьки (або інші дорослі) цього не будить робити або робитимуть неправильно, то є ризик того, що діти у майбутньому будуть боятися даного світу, боятися інших людей, боятимуться хоча б комусь довіритися. А це прямий шлях до інтроверсії та соціопатії.

Окрім психоаналізу питанням дитячо-батьківських відносин займалися такі напрямки психології як біхевіоризм та гуманістична психологія. Здивування це не викликає, оскільки біхевіоризм вивчає поведінку людей, а гуманістична психологія – це, можна сказати, суть усього людства. А обидва ці напрямки напряду пов'язані з дитячо-батьківськими відносинами.

Вплив батьків (частіше матері) на психічний розвиток дитини пильно вивчається, починаючи з 20-х рр.. ХХ в. Батьківська любов має вроджені біологічні компоненти, але в цілому батьківське ставлення до дитини являє собою культурно-історичний феномен, історично мінливе явище, яке перебуває під впливом суспільних норм і цінностей [17].

Розглянемо декілька класифікацій (видів) дитячо-батьківських відносин.

Психологія дитячо-батьківських відносин включає:

- 1) спільну діяльність;
- 2) спілкування;
- 3) вплив дітей на відносини між батьками;
- 4) вплив батьків на формування особистості дитини.

Відносини бувають 2-х типів: благополучні і неблагополучні. У першому випадку дітей поважають, дітям довіряють і враховують їхню думку. У другому випадку відсутня взаємоповага, розуміння та довіра.

Виділяють наступні типи відносин:

- 1) співробітництво (враховує потреби кожного члена сім'ї);
- 2) суперництво (кожен прагне зайняти лідируючу позицію, позбавляючи тим самим інших членів уваги, мета – реалізувати потреби будь-якими способами);
- 3) конфронтація (прагнення панувати, доводити свою значимість на шкоду інтересам інших членів сім'ї);
- 4) союзництво (отримання вигоди усіма людьми, що входять в осередок);
- 5) антагоністичні стосунки (неприйняття думки, бажань, потреб іншої людини, незалежно від його статусу в сім'ї).

Існує 4 основні ролі дитини, які вона виконує:

1) улюбленець (почуття батьків один до одного відсутні, все емоції спрямовані на дитину);

2) козел відпущення (притягує негативні почуття батьків по відношенню один до одного);

3) примиритель (дитина займається рішенням батьківських проблем, згладжує гострі кути);

4) бейбі – дана роль нав'язана вихованцю в тому випадку, якщо подружжя занадто близькі один до одного; дитина завжди для них (батьків) залишається маленьким хлопчиком або дівчинкою.

Проте інші автори виділяють такі ролі:

1) дитина-тягар (формування особистості відбувається в атмосфері непотрібності, відчуження; дитина не потрібна власним батькам у будь-якому питанні);

2) раб (дитина має підкорятися батькам, виконувати усе, що вони скажуть; бажання дитини не враховуються);

3) зброя (дитини використовується матір'ю або батьком у якості шантажу аби отримати бажане, підпорядкувати своїй волі іншу людину);

4) коханець, заступник чоловіка (у цьому випадку мати дитини наполягає на повній відвертості, вимагає зречення від особистого життя, пов'язує дитину узами любові).

Існує два протилежних принципи, які визначають сімейні стосунки:

1) емоційні відносини любові, прийняття (малюкові дістається багато уваги, приділяється час);

2) неприйняття, відчуження (присутні жорстокість, небажання проводити час, ігнорування елементарних потреб, ненависть).

Існує 5 основних стилів виховання за А. В. Петровським:

1) опіка (всі потреби малюка забезпечують батьки, в результаті чого він позбавляється ініціативи та можливості проявити турботу до самого себе. Як наслідок людина у майбутньому стає непристосованою до життя та не самостійною (інфантил));

2) диктатура (характерними ознаками диктатури є примус, ігнорування інтересів дитини, фізичне або моральне знущання при спробі чинення опору);

3) невторчання (лібералізм) (у даному випадку мова іде про дві сторони монети: з одного боку - врахування інтересів дорослих і дітей, з іншого - холодність, невміння батьків вчитися спілкуванню, емоційна віддаленість);

4) співпраця (даний стиль виховання дозволяє усім близьким людям у сім'ї звернутися за допомогою один до одного);

5) паритет (стиль виховання, дотримуючись якого члени сім'ї діють за планом, що дозволяє усім їм отримати бажане) [1, 65].

Одна з популярних класифікацій дитячо-батьківських відносин складається з 4-х наступних типів (Елеонора Маккобі та Джон Мартін доповнили типологію останнім типом. Саму ж класифікацію створила Д. Баумрінд):

1) авторитетний (демократичний) (характеризується тим, що присутній довірчий діалог. У сім'ї з даним типом дитячо-батьківських відносин характерним є те, що дитина контролюється в розумних межах; проблеми (у тому числі дитячі психологічні проблеми) виносяться на обговорення; підтримка (у тому числі емоційна) в такій сім'ї – норма; у даній сім'ї відсутнє будь-яке насильство як таке, покарання гуманні, послідовні та справедливі. Основною перевагою демократичного типу є те, що у такій сім'ї враховується думка усіх її членів);

2) авторитарний (у даній сім'ї дуже жорстокі правила, вони не підлягають обговоренню і будь-який відступ від них призводить до покарання; часто застосовуються різні види насильства; у таких сім'ях дорослі завжди праві, а діти взагалі не мають прав і вони, взагалі, нічого не варті; нормальних розмов між членами родини немає; тотальний контроль з боку батьків; придушення будь-якої ініціативи та активності з боку дітей; конфлікти у таких сім'ях проходять болісно, а про компроміси навіть мови не йде). Гадаю, Сьюзан Форвард описала би даний тип дитячо-батьківських відносин так: “Наші батьки навчилися “виховувати” у, можливо, не найкомпетентніших людей у цій галузі

у своїх власних батьків”. Багато з педагогічних технік, що трепетно передаються з покоління в покоління, представляють собою просто дурні поради, переодягнені “мудрістю” (пам'ятаєте, “без борошна немає і науки” і “кого люблю, того і б'ю”?). [10, 2];

3) ліберальний (дитині надається повна свобода; не має місце обмеженням, правилам, жорстокості та насильству. В результаті, дитина не має обмежень (і це, дуже часто, призводить до плачевних наслідків); не здатна розвинути необхідні особистісні якості; батьки не є для неї авторитетом);

4) індіферентний тип дитячо-батьківських відносин проявляється в байдужості обох батьків до дитини. Вони, як правило, холодні і недбайливі; їх не хвилює душевний стан дитини, його потреби тощо. Якихось правил батьки для дітей не встановлюють, у таких сім'ях немає любові. Прикладом сімей з даним типом відносин слугують діти алкоголіків. Окремо хочу сказати, що даний тип відносин дечим схожий на ліберальний тип.

Психологи виділяють наступні типи стосунків батьків до дітей:

- 1) безумовне прийняття. Дитину люблять такою, якою вона є;
- 2) умовне прийняття. Дитину люблять виключно за її успіхи і тільки тоді, коли вона досягає цих самих успіхів;
- 3) амбівалентне ставлення. Подвійне ставлення до дитини. Спочатку батьки можуть ненавидіти дитину, а потім вибачатися перед нею;
- 4) індіферентне ставлення. Батьки зовсім не відчують любові до своїх дітей;
- 5) приховане відкидання. Формально батьки добре виконують свої обов'язки, але постійно незадоволені дитиною, ігнорують її почуття;
- 6) відкрите відкидання. Батьки відкрито показують свою нелюбов та байдужість до дитини.

Г.Т. Хоментаскас виділяв 4 типи стосунків дитини до батьків:

- 1) “Ви любите мене, а я люблю вас”. Довірливі стосунки між батьками та дитиною;

2) “Мама і тато живуть заради мене”. Дитина має завищену самооцінку, така дитина егоїстична і намагається керувати іншими членами сім’ї;

3) “Я зроблю так, щоб батьки мене полюбили”. Дитина усіма можливими і неможливими способами намагається догодити дорослим;

4) “Я не потрібен вам, відчепіться від мене”. Дитина не відчуває любові і турботи з боку батьків, вороже ставиться до них [12, 15].

Отже, у психологічній науці тема дитячо-батьківських відносин вивчається доволі давно (починаючи з психоаналізу). Також дана тема має чимало класифікацій, типів та видів.

## **1.2. Психологічні особливості профорієнтації сучасних старшокласників**

Відколи живе людство - існує і проблема вибору роду занять, трудової діяльності, професійної кар’єри. Вчені ще не з’ясували точно, коли вперше з’явилося слово “професія”, але пошуки різновиду праці, життєвого вибору підтверджують найдавніші пам’ятки, знайдені археологами, лінгвістами, істориками. З різних історичних пам’яток відомо, що процес формування суспільних відносин супроводжувався розвитком ремесел, занять, появою різних професій. Відповідно виникли і проблеми з їх вибором, перші вияви невідповідності професії уподобанням. Дуже давно люди збагнули, що справжню насолоду приносить лише та праця, яка обирається за власним бажанням, відповідно до інтересів, покликання, здібностей особистості. Ще відомий давньогрецький філософ Платон говорив: “Пізнай себе і роби свою справу” [16].

Профорієнтація в сучасному розумінні – це комплекс різного виду заходів, які спрямовані на те, щоб людина змогла вибрати найбільш підходящу особисто для неї професію. Професійне самовизначення становить основу майбутнього професіоналізму [14].

Професійне самовизначення є багатовимірним, багатоступеневим процесом співвідношення людиною власних життєвих цілей, нахилів, здібностей з об'єктивними можливостями їхньої реалізації, а також умовами, які створюють для цієї реалізації конкретні види діяльності [15, 44]. Самовизначення здійснюється особистістю як у конкретних ситуаціях, обмежених певними часовими рамками, так і в процесі всієї життєдіяльності індивіда; самовизначення, для якого найбільш сенситивним періодом є юнацький вік, продовжується все життя людини [7, 195].

Дані досліджень вчених дозволяють стверджувати, що у старшому шкільному віці формується не саме самовизначення - особистісне, професійне (ширше - життєве), а психологічна готовність до нього, що передбачає:

1) Сформованість на високому рівні психологічних структур, насамперед самосвідомості;

2) Розвиненість потреб, що забезпечують змістовну наповнюваність особистості, серед яких центральне місце займають моральні установки, ціннісні орієнтації і тимчасові перспективи;

3) Становлення передумов індивідуальності як результат розвитку й усвідомлення своїх здібностей і інтересів кожним старшокласником [13].

Існує ряд проблем, які заважають профорієнтуванню сучасної молоді:

1) Низька інформованість молоді стосовно світу професій;

2) Невизначеність старшокласників стосовно майбутньої професії, навіть після закінчення школи;

3) головні критерії вибору професії - висока заробітна плата; популярність професії тощо;

4) неспівпадіння між "хочу" та "треба";

5) проблема профорієнтаційних робіт, які проводяться в закладах освіти.

Також профорієнтація залежить від ряду психологічних особливостей людини. Наприклад, від її темпераменту.

Основне завдання сучасної загальноосвітньої школи виховання людини з інноваційним типом мислення; формування комплексу психолого-вольових



якостей особистості (в першу чергу, мобільності, гнучкості, спрямованості, компетентності комунікабельності та т. ін.), які сприятимуть успішній професійній адаптації чи зміні професії на суміжну, а в подальшому забезпечать повну самореалізацію людини [3].

У нашій країні проблема профорієнтації полягає у тому, що, по-перше, профорієнтацію, зазвичай, проводить вчитель, роль якого, на вибір старшокласниками майбутньої професії, занадто перебільшена, а роль самого учня у цьому виборі відходить на другий план, якщо взагалі береться до уваги; по-друге, при проведенні профорієнтації робиться акцент на виборі професії старшокласником з міркувань соціальної користі, а власні потреби, як правило, взагалі не беруться до уваги. Вільний вибір професії багато в чому визначає соціальну активність, практичну підготовку та проінформованість людини. Але щоб реалізувати право вільного вибору професії, надане кожній людині, потрібно знати, з чого вибирати, вміти орієнтуватись у світі професій. На превеликий жаль, нині школа приділяє профорієнтаційній роботі з учнями недостатньо уваги, а це одне з найважливіших завдань середньої освіти, на яке має спрямовуватися трудова, допрофільна, а також профільна допрофесійна та професійна підготовка учнів [6]. Підготовка до вибору професії важлива ще й тому, що вона є невід'ємною частиною різнобічного розвитку особистості, її слід розглядати в єдності та взаємодії з моральним, трудовим, інтелектуальним, політичним, естетичним та фізичним удосконаленням особистості, тобто з усією системою навчально-виховного процесу. Таким чином, профорієнтація є важливим компонентом як розвитку кожної людини, так і у функціонуванні суспільства в цілому [4].

Розглянемо фактори, які впливають на вибір професії старшокласниками. Так, Є.О. Клімов виділяє вісім основних факторів, які визначають професійний вибір:

- 1) позиція старших, родини;
- 2) позиція однолітків;

3) позиція шкільного педагогічного колективу (учителі, класні керівники і тощо);

4) особисті професії і життєві плани;

5) здібності та їхні прояви;

б) домагання на суспільне визнання;

7) інформованість про ті або інші професійні діяльності;

8) схильності.

Також до факторів вибору професії старшокласниками відносять: популярність тієї чи іншої професії, заробітна плата, затребуваність професії, матеріальне і соціальне становище сім'ї, рівень претензій на суспільне визнання, наступність поколінь у тій чи іншій професії (наприклад, покоління лікарів) тощо.

Окремо виділимо такий фактор вибору професії старшокласниками як самооцінка. Дослідження рівня самооцінки старшокласників показує що в 66 % респондентів її рівень завищений, у 7 % - занижений, і лише у 27 % старшокласників спостерігається адекватний рівень. Це означає, що лише кожен третій учень, майбутній абітурієнт, реалістично оцінює власні здібності, зіставляючи їх з наявними можливостями. Завищена самооцінка, як правило, призводить до того, що майбутні студенти обирають професію, яка, в підсумку, не є їхньою істинною професією, оскільки занадто складна для них. На додачу до цього, подібним студентам дуже важко даються подолання тих труднощів з якими вони стикаються під час навчання у ВНЗ. Однією з причин даного феномену є те, що студенти з завищеною самооцінкою не здатні на об'єктивну оцінку критики з боку оточуючих.

Оскільки предмет даної дипломної роботи - дитячо-батьківські відносини, то зупинимося на сім'ї як факторі вибору професії трохи детальніше.

### **1.3. Дитячо-батьківські відносини як чинник профорієнтації старшокласників**

Одним з головних кроків у житті кожної молодої людини є вибір професії. Від правильного вирішення питання “Ким бути?” багато в чому залежить вся подальша доля людини [8, 6]. Сім'я - один із головних факторів, який впливає на вибір дитиною її майбутньої професії. У ранньому віці діти копіюють своїх батьків і беруть з них приклад, оскільки вони для них є найближчими людьми. І навіть з віком вони намагаються бути схожими на своїх батьків. Тому не дивно, що будучи старшокласниками вони, в першу чергу, згадують і аналізують професії своїх батьків. Також старшокласники звертаються до своєї сім'ї, оскільки у них величезний запас життєвих знань та досвіду. Старшокласники очікують від своїх батьків порад та розуміння. Вплив сім'ї на вибір дитиною майбутньої професії обумовлюється ще й позицією батьків щодо дитини. Вони можуть дати як повну свободу у виборі дитиною професії та прийняти її вибір, так і не погодитися з її вибором і намагатися переконати дитину вибрати іншу професію. У другому випадку має місце ситуація, коли старшокласнику не дають вибрати, у підсумку, правильну професію через установки батьків, які хочуть аби дитина досягла того, чого не досягли вони (батьки) свого часу. Це, скоріш за все, призведе до такої ситуації: дитина вивчиться на ту професію, яку їй вибрали батьки, прийде до них зі словами “Ось (кладе біля батьків диплом). Я вивчився на архітектора (умовно), як ви і хотіли. Про те щоб ним працювати мови не йшло. А тепер я буду вчитися на ту професію, яка мені довподоби”. Перший же випадок є найбільш ідеальним у даній ситуації. Це те, до чого батьки мають прагнути. Дитині дають можливість самостійно обрати свою майбутню професію, а батьки, у свою чергу, не будуть проти вибору їхньої дитини. Більше того, вони будуть щиро радіти цьому (ну, може і не щиро, але радіти точно). Перешкодою для вибору майбутньої професії старшокласником може стати і наявність у сім'ї наслідуваності професії (тобто усі члени родини обирають і працюють на одній

і тій самій професії (наприклад, професія лікаря)). Сам факт наявності у сім'ї наслідуваності професії, з великою долею ймовірності, буде позначатися на дитячо-батьківських відносинах. Чому? Тому що, наслідуваність професії передбачає те, що у дитини не може бути вибору. Те що вона має йти тільки наміченою дорослими з його родини дорогою. Така позиція дорослих по відношенню до дитини і відсутність у неї можливості обирати явно буде свідчити про наявність у родині авторитарного типу дитячо-батьківських відносин. А авторитарний тип дитячо-батьківських відносин ще нікому на користь не йшов. Як наслідок, у родині, з великою долею ймовірності, будуть відбуватися постійні сварки, наростати нелюбов один до одного, у дитини почнуть з'являтися секрети від батьків тощо. І це буде стосуватися і проявлятися не лише тоді і коли розмови заходять про вибір професії, а й під час розмов на інші теми і, навіть, під час звичайних людських та сімейних дій: миття посуду, прибирання, похід у парк на атракціони всією родиною тощо. І це ще пощастить, якщо батьки старшокласника з часом зрозуміють помилку своїх дій, але, зачасту, такі батьки гнуть свою лінію до останнього. У цьому випадку, відносини між ними (батьками і дітьми) рано чи пізно остаточно зіпсуються. А може статися і такий розвиток подій у якому батьки все ж прогнули свою лінію і наполягли на тому, щоб їхня дитина обрала ту професію, яку хочуть вони. Та чи буде, в такому випадку, сама дитина щаслива? Питання риторичного характеру. Плюс, також, може статися ситуація про яку було сказано вище, коли батьки намагаються реалізуватися за допомогою дітей. Дитина не шматок глини, з якого можна виліпити все, що захочеш та зможеш. Він людина, здатна відчувати, сприймати, міркувати, хотіти, і, спираючись на свій унікальний досвід, виробляти власну точку зору, і вибирати, як їй поводитися [12, 1]. Варто відмітити, що наслідуваність професії має свій відбиток і у історії людства. Так, у період відміни кріпосного права та одержання селянами певних свобод, профорієнтація у суспільстві визначалась родинними традиціями, тобто, якщо батько мав наділ землі, то син, як і батько повинен був займатися землеробством, якщо батько мав трактор, то і син мав

займатися “родинною справою”, а батьки-інтелігенти залучали дітей до діяльності у сфері культури. Подібна ситуація спостерігалась і у містах [5, 83]. Також проблемою для вибору професії дитиною може стати конфлікт поколінь. Дане явище також може позначатися на дитячо-батьківських відносинах, як з боку батьків, так і з боку дитини. Оскільки у різних поколінь змінюються пріоритети, цілі, погляди на життя тощо, то це може знайти своє відображення і при обранні дитиною майбутньої професії. Але оскільки це явище більше зачіпає філософські питання та ті, які пов’язані з життям в цілому, то проблемою це може стати тільки у тому випадку, якщо для старшокласника є авторитетною (важливою) думка того чи іншого дорослого (батька, бабусі тощо).

Виходячи з розуміння сім’ї як поля взаємовпливів, можемо стверджувати, що будь-які зміни, які відбуваються у функціонуванні сім’ї, впливатимуть на всіх її членів і передовсім на розвиток дитини [11, 5].

Як ми можемо побачити, відносини між батьками і дітьми багато в чому визначаються стилем виховання, який вибирають дорослі, щоб впливати на своїх нащадків. Вибір цей зумовлюється особистим досвідом батьків, їх знайомством з педагогічними доктринами і просто власним розумінням. Проте який би стиль виховання не обрали б батьки в спілкуванні зі своїми дітьми, рано чи пізно він прийде в суперечність з потребами, установками і запитамі дитини. Звідси висновок — зіткнення і конфлікти представників старшого і молодшого поколінь в сім’ї майже так само неминучі, як і у відносинах між подружжям [18].

## РОЗДІЛ 2.

### ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ ДИТЯЧО-БАТЬКІВСЬКИХ ВІДНОСИН НА ПРОФОРІЄНТАЦІЮ СТАРШОКЛАСНИКІВ

#### 2.1. Методи дослідження впливу дитячо-батьківських відносин на профорієнтацію старшокласників

При теоретичному аналізі досліджень, які, так чи інакше, стосуються даної теми нами обрано аналіз трьох тем: 1) значущість впливу сім'ї на вибір старшокласниками їхньої майбутньої професії; 2) домінуючий тип дитячо-батьківських відносин; 3) масштаб впливу сім'ї на мотиви вибору дітьми тієї чи іншої професії.

Спочатку розглянемо дослідження спрямоване на вивчення значення впливу сім'ї на вибір старшокласниками майбутньої професії. Ми не будемо розглядати усі результати даного дослідження, оскільки нам потрібні лише дані, які стосуються учнів 9-х та 11-х класів. А також тільки те, що стосується впливу сім'ї. Дане дослідження було проведено В. Є. Кавецьким, результати подані у статті “Чинники впливу на професійне самовизначення школярів” [19]. Саме дослідження має лонгітюдний та періодичний характер і проводилося у 1999, 2002, 2005, 2008, 2011 і 2014 роках. А у якості піддослідних були учні 5, 7, 9 та 11 класів у ЗОШ№№ 8, 9, 10, 11, 15, 18, 19, 20, 24 і 26 м. Тернополя і ЗОШ Заліщицького, Козівського, Кременецького, Тернопільського і Чортківського районів Тернопільської області.

Серед дев'ятикласників, у кожного третього-четвертого, вирішальну роль при виборі майбутньої професії відігравав вплив батьків: (25,2 - 38,7 %). Окрім цього, у них збільшується вплив представників професії: з 4,8 - 7,8 % у 7 класі до 11,4 - 17,3 % у 9 класі.

Учні одинадцятих класів, за результатами досліджень, не сильно відрізняються від дев'ятикласників: вони (батьки) знову виступають у якості

найвпливовішого чинника при виборі випускниками своєї професії. Також, більш значимішим для них стає приклад представників професії.

У наступному дослідженні моєю метою є встановлення домінуючого типу дитячо-батьківських відносин у сім'ї. Ми будемо розглядати лише кількісну сторону даного дослідження. Дане дослідження проведене С. В. Кузнецовою та презентоване у статті “Вплив батьківських установок на професійне самовизначення старшокласників” [20]. Для визначення впливу сім'ї на професійний вибір старшокласників було проведено анкетування, у якому взяли участь 350 батьків учнів 11-х класів м. Миколаєва та Миколаївської області (Еланецький, Доманівський райони). Сама ж анкета проводилася анонімно та є авторською розробкою у якій міститься 10 запитань для батьків різного соціального статусу та різним рівнем освіти.

Загальні результати мають наступний вигляд: 60 % батьків, від загальної кількості опитаних, не погоджуються з професійними уподобаннями дитини, і, як результат, намагаються вплинути на її професійний вибір; 30 % батьків приймають дане рішення спільно з дитиною і лише 10 % батьків дають дитині зробити вибір самостійно.

Розберемо статистику найбільш суттєвих відповідей, які є необхідними для нас. Результати питання “Чи допомагаєте ви своїй дитині у виборі майбутньої професії (проводите профорієнтаційні бесіди)” наступні: 55 % батьків допомагають своїй дитині у виборі майбутньої професії; 30 % - іноді проводять профорієнтаційні бесіди з дитиною; 15 % батьків - не допомагають дитині вибрати її майбутню професію. На питання “Як ви вважаєте: у питаннях вибору професії дитина скоріше прислухається до вашої думки, ніж до думки когось іншого (своїх однолітків)” 85 % батьків відповіли, що вважають, що діти прислухаються до їхньої думки стосовно питання вибору професії і лише 15 % відповіли, що не прислухаються. Питання “За якими критеріями ви рекомендуєте дитині обирати майбутню професію” має такі результати: 40 % батьків рекомендують вибрати майбутню професію за матеріальним рівнем; 35 % - за соціальним рівнем; 20 % - за професійною самореалізацією і лише 5 %

батьків рекомендують дитині враховувати її особистісні інтереси і бажання. Питання “Що, на вашу думку, може забезпечити успішне професійне майбутнє вашій дитині” показує, що 90 % батьків впевнені у тому, що успішне професійне майбутнє залежить від соціального статусу бажаної професії, а 10 % кажуть про те, що успішне майбутнє дитини в професійній діяльності забезпечать особистісно-індивідуальні якості. Питання “Чи збігається ваша рекомендація з думкою вашої дитини щодо вибору майбутньої професії” має наступні показники: 60 % батьків відмічають, що їхні рекомендації не збігаються з професійним вибором дитини; 30 % - іноді збігаються і лише 10 % - відмітили, що їхні рекомендації збігаються з майбутнім професійним вибором дитини.

У третьому дослідженні мета полягала у визначенні величини масштабу впливу батьків на мотиви вибору старшокласниками тієї чи іншої професії. Розглядатися будуть лише результати, які були отримані в ході відповідей респондентів на питання “Що вплинуло на Вашу зацікавленість саме цією професією?”. Дане дослідження проведено та презентовано Кондратенком В. С. та Губою Н. О. (Запорізький національний університет) [21] у статті “Вплив мотивів на вибір майбутньої професії старшокласників”. Для визначення масштабу впливу сім’ї на мотиви вибору старшокласниками тієї чи іншої професії була дана можливість учням 11-го класу, відповісти на запитання “Що вплинуло на Вашу зацікавленість саме цією професією?”.

Результати відповідей на дане питання виглядають так: мотив мої інтереси та нахили обрали 83 % учасників; інтереси та нахили моїх близьких друзів – 5 %; авторитет цієї професії в очах моїх батьків - 16 %; престиж професії - 33 %; матеріальне забезпечення, добра заробітна плата - 39 %; потреба у професії на ринку праці - 22 %; і нарешті, мотив немає вибору, примушують життєві обставини спостерігається у 11 % учасників.



## **2.2. Результати досліджень впливу дитячо-батьківських відносин на профорієнтацію старшокласників**

Якщо аналізувати отримані результати у загальному вигляді, то ми отримаємо наступну картину: сім'я - найвпливовіший чинник при виборі старшокласниками майбутньої професії; домінуючий тип дитячо-батьківських відносин у сім'ї – авторитарний; масштаб впливу сім'ї на мотиви вибору старшокласниками тієї чи іншої професії не може бути визначений остаточно, адже отримані різні дані.

Так, результати аналізу першого емпіричного дослідження були спрямовані на визначення значущості впливу сім'ї на вибір старшокласниками їхньої майбутньої професії. Як видно з результатів дослідження, сім'я виступає у якості найвпливовішого чинника при виборі старшокласниками майбутньої професії. Більше того, з роками (як школяра, так і часу загалом) даний статус сім'ї не зменшується, а навпаки, тільки зростає. Окремим пунктом треба виділити вплив представників професії як чинник вибору старшокласниками майбутньої професії. Подібно сім'ї з роками значення даного чинника тільки зростає. Проте у плані дитячо-батьківських відносин як способу впливу на вибір дитиною майбутньої професії цей чинник має дві сторони монети: він може зіграти як на користь батькам (дитина побачить, що батьки були праві стосовно вибору для них професії (незалежно від типу дитячо-батьківських відносин), так і переконати дитину у зворотному того, що їй казали батьки про майбутню професію (це не зіграє на користь батькам з авторитарним типом дитячо-батьківських відносин).

Результати аналізу другого емпіричного дослідження були спрямовані на з'ясування домінуючого типу дитячо-батьківських відносин. Вони є повністю спірними відносно один до одного. З огляду на загальні результати анкетування може здатися, що у більшості сімей переважає авторитарний тип дитячо-батьківських відносин, але окремі питання даного авторського анкетування говорить про зворотне: більшість батьків допомагають своїй дитині у виборі

майбутньої професії; більшість батьків вважає, що дитина прислухається до її думки стосовно майбутньої професії, ніж до думки іншого. Але є і деякі інші питання, які, на жаль, підтверджують думку про домінування авторитарного типу: більшість батьків рекомендують дітям обирати майбутню професію спираючись на матеріальні та, навіть, абстрактні речі, а не на власну думку, бажання тощо; більшість батьків, чомусь, впевнені, що успішне професійне майбутнє залежить від соціального статусу професії; більшість рекомендацій батьків не збігаються з професійним вибором дитини. Можливо у сім'ї демократичні відносини між батьками і дітьми, але у деяких питаннях батьки мають свою непохитну думку або особисте бачення. Але якщо опиратися тільки на факти, то у більшості сімей домінує авторитарний тип дитячо-батьківських відносин. Аби точніше з'ясувати який саме тип відносин переважає у сім'ях анкетованих, потрібно більш детально опитати як батьків, так і їхніх дітей на предмет їх взаємовідносин в цілому.

Аналіз третього емпіричного дослідження був спрямований на визначення масштабу впливу сім'ї на мотиви вибору дітьми тієї чи іншої професії. Результати показують, що масштаб сімейного впливу на мотиви старшокласників при обранні тієї чи іншої майбутньої професії не великий. У якості орієнтирів виступають такі відповіді на питання "Що вплинуло на Вашу зацікавленість саме цією професією?", як авторитет цієї професії в очах моїх батьків та немає вибору, примушують життєві обставини. Кожен з них пов'язаний із впливом батьків на мотиви дитини при обранні майбутньої професії старшокласником. Як можна було побачити з результатів опитування, мотив авторитет професії в очах батьків старшокласника спостерігається лише у 16 % опитаних. А мотив під назвою немає вибору, примушують життєві обставини взагалі тільки у 11 % опитаних. І то він не завжди може бути пов'язаний із батьками. На нашу думку, це пов'язано із тим, що мотиви старшокласників не завжди перетинаються із дитячо-батьківськими відносинами (а отже і їх впливом на дітей з боку батьків).

Отже, нами були теоретично проаналізовані 3 емпіричних дослідження з метою розкриття впливу дитячо-батьківських відносин на профорієнтацію старшокласників, здійснений порівняльний аналіз їх результатів засвідчив про неоднозначність висновків, що потребує подальших наукових досліджень.

## ВИСНОВКИ

Тема впливу дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників - дуже важлива тема, яка, на жаль, не дуже розвинена у нашій країні. Причиною цього, на нашу думку, є те, що наше суспільство лише починає усвідомлювати важливість впливу дитячо-батьківських відносин на професійну орієнтацію дитини. Крім того, існує проблема того що школа, по-перше, - зазвичай не проводить достатньо системних заходів, спрямованих на розвиток уявлення школярів про світ професій; по-друге, - у більшості випадків не проводиться систематичної роботи для підвищення знань про професії у батьків школярів, як правило - у разі необхідності; по-третє, - у більшості випадків не проводиться цілеспрямованої роботи для поліпшення ситуації у родині школяра у разі виявлення несприятливих для дитини процесів (наприклад, консультація батьків).

Результати аналізу першого емпіричного дослідження були спрямовані на визначення значущості впливу сім'ї на вибір старшокласниками їхньої майбутньої професії. Як видно з результатів дослідження, сім'я виступає у якості найвпливовішого чинника при виборі старшокласниками майбутньої професії. Більше того, з роками (як школяра, так і часу загалом) даний статус сім'ї не зменшується, а навпаки, тільки зростає. Окремим пунктом треба виділити вплив представників професії як чинник вибору старшокласниками майбутньої професії. Подібно сім'ї з роками значення даного чинника тільки зростає. Проте у плані дитячо-батьківських відносин як способу впливу на вибір дитиною майбутньої професії цей чинник має дві сторони монети: він може зіграти як на користь батькам (дитина побачить, що батьки були праві стосовно вибору для них професії (незалежно від типу дитячо-батьківських відносин), так і переконати дитину у зворотному того, що їй казали батьки про майбутню професію (це не зіграє на користь батькам з авторитарним типом дитячо-батьківських відносин).

Результати аналізу другого емпіричного дослідження були спрямовані на з'ясування домінуючого типу дитячо-батьківських відносин. Вони є повністю спірними відносно один до одного. З огляду на загальні результати анкетування може здатися, що у більшості сімей переважає авторитарний тип дитячо-батьківських відносин, але окремі питання даного авторського анкетування говорить про зворотнє: більшість батьків допомагають своїй дитині у виборі майбутньої професії; більшість батьків вважає, що дитина прислухається до її думки стосовно майбутньої професії, ніж до думки іншого. Але є і деякі інші питання, які, на жаль, підтверджують думку про домінування авторитарного типу: більшість батьків рекомендують дітям обирати майбутню професію спираючись на матеріальні та, навіть, абстрактні речі, а не на власну думку, бажання тощо; більшість батьків, чомусь, впевнені, що успішне професійне майбутнє залежить від соціального статусу професії; більшість рекомендацій батьків не збігаються з професійним вибором дитини. Можливо у сім'ї демократичні відносини між батьками і дітьми, але у деяких питаннях батьки мають свою непохитну думку або особисте бачення. Але якщо опиратися тільки на факти, то у більшості сімей домінує авторитарний тип дитячо-батьківських відносин. Аби точніше з'ясувати який саме тип відносин переважає у сім'ях анкетованих, потрібно більш детально опитати як батьків, так і їхніх дітей на предмет їх взаємовідносин в цілому.

Результати аналізу третього емпіричного дослідження були спрямовані на визначення масштабу впливу сім'ї на мотиви вибору дітьми тієї чи іншої професії. Результати показують, що масштаб сімейного впливу на мотиви старшокласників при обранні тієї чи іншої майбутньої професії не великий. У якості орієнтирів виступають такі відповіді на питання "Що вплинуло на Вашу зацікавленість саме цією професією?", як авторитет цієї професії в очах моїх батьків та немає вибору, примушують життєві обставини. Кожен з них пов'язаний із впливом батьків на мотиви дитини при обранні майбутньої професії старшокласником. Як можна було побачити з результатів опитування, мотив авторитет професії в очах батьків старшокласника спостерігається лише

у 16 % опитаних. А мотив під назвою немає вибору, примушують життєві обставини взагалі тільки у 11 % опитаних. І то він не завжди може бути пов'язаний із батьками. На нашу думку, це пов'язано із тим, що мотиви старшокласників не завжди перетинаються із дитячо-батьківськими відносинами (а отже і їх впливом на дітей з боку батьків). Хочеться тут же відмітити, що як правило, у більшості дітей не сформоване уявлення про професії взагалі, їх приваблюють тільки престижні спеціальності (програміст, фотомодель, менеджер та інші) та їх зовнішні статусні знаки: високий дохід, робота в красивому офісі, популярність і т. д. При цьому батьки, допомагаючи дитині при виборі професії, припускаються наступних помилок:

- 1) часто не враховують бажання і можливості дитини;
- 2) погоджуються з неадекватним вибором дитини;
- 3) не можуть відрізнити природну схильність до певного виду діяльності у дитини від інтересу до зовнішніх атрибутів вибраної професії;
- 4) завищують або занижують рівень здібностей дитини і не враховують її стан здоров'я (профпридатність).

Дитячо-батьківські відносини – не єдиний фактор, який впливає на мотиви старшокласників. Окрім нього на мотиви дітей впливають і такі речі як життєві переконання; певні погляди на ті чи інші речі, ситуації тощо; світогляд і так далі. До того ж, не забуваємо про усіма улюблений підлітковий протест або юнацький максималізм. Старшокласники можуть піти на перекір своїм батькам, ні дивлячись ні на що, аби тільки бути такими якими вони є, обирати те що хочуть саме вони, а не хто-небудь інший, окрім них. Якщо розглядати вплив дитячо-батьківських відносин на профорієнтацію старшокласників саме під таким кутом огляду, то можна зробити висновок про те, що сучасні діти прагнуть бути максимально незалежними від своїх батьків у всіх питаннях, які стосуються їх персонального вибору. У даному випадку ідеально підійде наступна фраза: “незважаючи на всі наші зусилля, ми не зможемо перешкодити тому, що наші діти іноді ображатимуться на нас” [2]. Але це не означає, що діти не можуть звертатися за порадами до дорослих або те, що батьки мають

відсторонитися повністю від своєї участі у виборі дитиною майбутньої професії (тобто, використовувати ліберальний та індиферентний типи дитячо-батьківських відносин). Адже батьки теж несуть відповідальність за професійний вибір своєї дитини. А тому неабияку допомогу вони можуть надати у вирішенні проблем професійної орієнтації, якщо допоможуть дітям і підліткам зібрати необхідну інформацію як про свою професію, так і про ті професії, які цікавлять їхніх дітей. Подібна інформація може включати у себе:

- 1) загальні відомості про професію;
- 2) характеристику процесу праці;
- 3) санітарно-гігієнічні умови праці;
- 4) психофізіологічні вимоги професії до людини;
- 5) дані про можливості отримання спеціальної підготовки, економічну і правову сторони професійної діяльності.

Важливим показником професійної перспективи, її реалістичності виступає зв'язок життєвих і професійних очікувань, ціннісних орієнтацій і життєвої мети з професійними планами, здатність пов'язати їх за Aktualною життєвою ситуацією [9].

Відтак, вкрай потрібно приділяти більше уваги питанню розвитку уявлень про світ професій як у дітей, так і у дорослих; приділяти більше уваги діагностиці дітей та дорослих стосовно їх відносин у сім'ї та окремих питань (у даному контексті - майбутньої професії дитиною та вплив на це батьків); збільшити кількість досліджень саме на тему впливу дитячо-батьківських відносин на профорієнтацію старшокласників шляхом створення нових методик, програм тощо. Саме такі шляхи, на нашу думку, є найбільш ефективними для того, щоб проблема впливу дитячо-батьківських відносин на кар'єрні орієнтації старшокласників знаходила системні рішення у нашій країні.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
2. Дагмар Нойброннер, “Розуміти дітей: путівник по теорії прив’язаності Гордона Ньюфелда”
3. Доброскок І. І. Теоретичні засади підготовки майбутніх педагогів до професійної орієнтації учнівської та студентської молоді  
<http://ephsheir.uhsp.edu.ua/bitstream/handle/8989898989/2286/%D0%94%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%A2%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
4. Клименко І.В. Психолого-педагогічне супроводження професійного самовизначення учнів, 2021 <https://schkola4kotovo.ru/uk/psihologo-pedagogicheskoe-soprovozhdenie-profilizacii-i-proforientacii/>
5. Коропецька О. М. Психологічні основи професійної орієнтації та самореалізації особистості. Навчальний посібник. Київ. : КНТ, 2016. 438 с.
6. Л. А. Руденко Професійне самовизначення молоді: шляхи вирішення проблеми  
[https://lib.iitta.gov.ua/4868/1/St\\_Pudenko\\_%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F.pdf](https://lib.iitta.gov.ua/4868/1/St_Pudenko_%D0%92%D1%96%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%8F.pdf)
7. Науковий пошук молодих дослідників, 2020  
<http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6588/1/%E2%84%96%206%2C%202020.pdf>
8. Основи профорієнтаційної роботи : конспект лекцій / Укл. Я.С. Мудрий. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. 68 с
9. Синякова В. Б. Професійне самовизначення особистості  
[http://kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Poradi\\_psihologa/PROFESIJNE\\_SAMOVIZNA\\_SHENNJA\\_OSOBISTOSTI/](http://kyivobl.man.gov.ua/zakhody/Poradi_psihologa/PROFESIJNE_SAMOVIZNA_SHENNJA_OSOBISTOSTI/)



10. Сьюзен Форвард, Крейг Бак Токсичні батьки  
[https://bookap.info/book/forvard\\_toksichnye\\_roditeli/#o](https://bookap.info/book/forvard_toksichnye_roditeli/#o)

11. Федоришин Г. М. Психологічні проблеми сімейного виховання: навчальний посібник. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2013. 224 с.

12. Хоментаскас Гинтарас Т. Семья глазами ребенка  
<https://www.litmir.me/bd/?b=76622>

13. Цюлюпа Наталія Леонідівна, Психологічні особливості профорієнтаційної роботи зі старшокласниками в сучасних умовах  
[https://www.psyh.kiev.ua/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96\\_%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96\\_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97\\_%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8\\_%D0%B7%D1%96\\_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%88%D0%BE%D0%BA%D0%B%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8\\_%D0%B2\\_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85\\_%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85](https://www.psyh.kiev.ua/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%B%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%96_%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%84%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%94%D0%BD%D1%82%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%97_%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%B7%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%80%D1%88%D0%BE%D0%BA%D0%B%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D0%BC%D0%B8_%D0%B2_%D1%81%D1%83%D1%87%D0%B0%D1%81%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85)

14. Чечко І. І. Професійне самовизначення старшокласників як передумова успішної професійної самореалізації та кар'єрного розвитку  
[https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3\\_2020/9.pdf](https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/3_2020/9.pdf)

15. Шиделко А. В. Профорієнтація і профвідбір: аксіологічні аспекти: навч. посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 140 с.

16. Шушаріна С.В. Проблема професійного самовизначення старшокласників  
<https://knvk35.dnepredu.com/uk/site/problema-profesiinogo-sam.html>

17. <https://uadoc.zavantag.com/text/25775/index-1.html?page=6>

18. <http://hvpku.ks.ua/?p=7545>

19. <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IT6-1f0IvwQJ:https://cyberleninka.ru/article/n/factory-vliyaniya-na-professionalnoe-samoopredelenie-shkolnikov.pdf&cd=17&hl=ru&ct=clnk&gl=ua>
20. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewById/398450.pdf>
21. <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/6/103.pdf>